

Kobetov tarok.
Pripovedi taborišča

O Borisu Kobetu

Taboriščni tarok je delo umetnika in arhitekta Borisa Kobeta, ki ga je ustvaril leta 1945 v koncentracijskem taborišču v Allachu. Pred vojno je Kobe leta 1929 doštudiral za inženirja arhitekta v Ljubljani in nadaljeval študij risanja v Parizu. Tam je živel med letoma 1930 in 1931 ter se nato vrnil v Ljubljano, kjer je nekaj časa deloval kot samostojni umetnik. Kmalu je začel predavati na Oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete in leta 1938 postal mestni inženir – arhitekt mesta Ljubljane.

Na začetku leta 1945 so Kobeta, ki je sodeloval v Osvobodilni fronti, aretirali in ga zaprli v prisilne delavnice v Ljubljani. Februarja 1945 so ga deportirali v koncentracijsko taborišče Dachau, ga od tam marca premestili v Überlingen in nazadnje aprila v Allach, kjer je ostal do osvoboditve. V tednih po osvoboditvi je doživetje grozote prelil na papir v obliki seta kart taroka.

Po vrnitvi iz taborišča je postal profesor za perspektivo in umetnostno oblikoslovje na Akademiji za upodabljajočo umetnost. Po letu 1946 je začel profesuro prostoročnega risanja, barvne in perspektivne študije na Oddelku za arhitekturo na FAGG. Deloval je tudi kot ilustrator in oblikovalec. Ta pomembni arhitekt, grafik in slikar je umrl leta 1981.

Opis kart

Namen taboriščnega taroka ni bil, da bi se s kartami igralo, ampak da bi upodobile »igro moči« v koncentracijskih taboriščih. To je bila igra med življenjem in smrtjo, ki nas še danes lahko presune z močjo človeške volje in kreativnosti tudi v najtemnejših trenutkih obstoja.

Set taboriščnega taroka je sestavljen iz 54 kart oz. risb. Te ohranjajo tradicionalni avstrijski set 22 tarokov in 32 barv, vendar so proporci v velikosti kart spremenjeni. Karte niso tako ozke kot tradicionalno; merijo 6cm v dolžino in 9cm v višino. Tehnika je črnilo in barvni pasteli (barvice in voščenke) – kar se je našlo v taborišču.

Taroki predstavljajo življenje v taborišču. Prvih enajst kart prikazuje prihod v taborišče in razčlovečenje ter osebno higieno in hranjenje. Konflikti na teh kartah imajo grenek in ciničen pridih, medtem ko naslednjih osem kart uprizarja

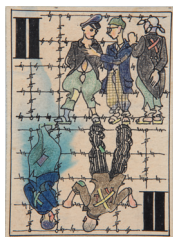
kruto nasilje in nehumano obravnavanje taboriščnikov. Set tarokov prikazuje tudi tri faze taboriščnega življenja, kot ga je doživel Kobe. Prvih enajst tarokov prikazuje prihod v taborišče in življenje v taborišču v Dachauu, naslednjih sedem govori o delu v taborišču v Überlingenu. Zadnje tri upodabljajo konec taboriščnega življenja in požig taborišča v Allachu. Škis izstopa iz celotnega seta in prikazuje moč ter solidarnost.

Pri risanju barvnega seta sta se pojavili dve napaki, saj je umetnik pikovo in križevo desetico upodobil kot asa, ki pa ju tradicionalna igra taroka ne pozna. Zaradi te napake se tega taroka tudi ne da pravilno igrati. Splošno sprejeto je, da so napake narejene namerno zato, da se s temi kartami ne bi igralo. Karte so bile medij, ki je lahko najintenzivneje predstavil globino zgodbe, ki jo je umetnik upodobil. Ples med smrtjo in življenjem in na koncu zmaga življenja.

Pagat – I

Pagat je taboriščni otrok, visoko usposobljen tat iz potrebe. Po dr. Iztoku Durjavi je na karti upodobljen mladenič, ki slači taboriščne obleke in se oblači v sicer razcapana, vendar civilna oblačila. Skozi pogled igralca pa se pagata čez celotno igro lovi in ob uspešni igri ga ob zadnjem štihi »neseš domov« (pagat ultimo). Ta mladenič je doživel konec vojne in se vrača domov.

II

Po oblačenju je sledil čas v karanteni; ta je bila od taborišča ločena z bodečo žico. Taboriščniki so od februarja 1945 v Dachauu nosili celo množico različnih, usmiljenja vrednih oblačil, ki nikakor niso bila ustrezna za zimo. Po prihodu sveže delovne sile so bile običajne črtaste obleke predane skupinam na delu zunaj taborišča. V samem Dachauu so na glavah nosili vse – od policijskih pokrival, sovjetskih budjonovk do žepnih robcev. Zaslediti pa je bilo mogoče tudi gole glave.

III

Na sramotilnem stebru stoji taboriščnik z napisom: »Ponovno sem tukaj«. Pobegle taboriščnike so med begom ustrelili ali jih ponovno ujeli in jih za zastraševanje drugih postavili na sramotilni steber ter jih v svarilo drugim usmrtili.

IV

Med preštrevanjem na zbornem prostoru so se morali ravnati po ukazih poveljstva taborišča: »Snemite kape!« – »Prva vrsta!« – Ob straneh!«

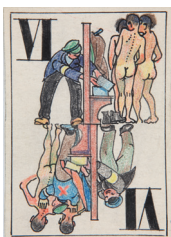
V

V sobah za spanje je bil nenehen prepir. Spalo se je v treh ali štirih nadstropjih na pogradih. Obrekovalo se je, prepiralo in pretepalo. Težave so bile tudi s prezračevanjem: v sredini prostora ni bilo nič svežega zraka, v bližini oken pa je bil prepih in pozimi mraz. Tako so se ljudje obenem potili in zmrzovali. Za povrh pa je prišla še komanda: »Vsi v postelje! Ugasnite luč!« in zjutraj »Vstanite, gremo, gremo, gremo!«

VI

Sprejemni proces v Dachauu je bil naslednji: najprej so taboriščnikom odvzeli vso osebno lastnino, nato pa so se morali sleči. Golim so nato ostrigli še lase.

VII

Po striženju in umivanju je sledila dezinfekcija z močnim razkužilom, ki so ga po telesu taboriščnikov nanесли s čopiči.

VIII

Med deljenjem juhe je prišlo do prerivanja. Kdor se je vrival, jih je dobil po glavi z zajemalko.

IX

Po obedu je veljal poseben ukaz. Po vzkliku »Prost kotel!« so taboriščniki smeli planiti na kotel. Veliko se jih je poskušalo preriniti vanj in ga polizati.

X

Po obedu se je prilegla cigareta. Povpraševanje zanje je bilo veliko, ponudba pa pičila. Kdor ni imel cigaret, je samo gledal. Na koncu so vsi žicali za »čik od čika«.

XI

Novi prišleki prihajajo v Dachau peš in s prtljago. Eden izmed njih je bil prešibek, zato ga je SS-ovec, čigar pištolo in roko vidimo ob strani, ustrelil. Truplo so morali nato nositi sotrpini.

XII

»Zgoraj nekaj ni v redu!« in že se je odlomila zgornja plast ter med padcem pokopala podse ubogega taboriščnika. »Je mrtev?«

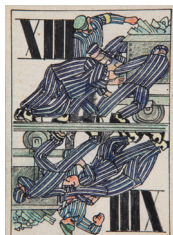
»Na srečo je le težje poškodovan. Polomljeni ima ključnico in rebro.« Tako se je zgodilo Ježevemu prijatelju Danilu Fajdigi. Ponesre-

čence so njihovi prijatelji odnesli iz rova na območje taborišča. Veliko jih je umrlo med rušenjem skal v rovih.

XIII

Tisti, ki so skrbeli za praznjenje vozov, so morali naloženi material potiskati do obrežja jezera in ga tam odložiti. Če je voz iztiril, kar se je pogosto zgodilo, so ga morali na ukaz poveljstva skupaj ponovno privzdigniti na tire.

XIV

Če se kdo ni držal taboriščne discipline, je bil okrutno kaznovan. So taboriščniki so morali kazenski tepež opazovati. Tiste taboriščnike, ki so jih označili z odbrito pričesko po sredini glave, t.i. »taboriščno cesto«, so obravnavali še posebej trdo.

XV

Med pohodom iz taborišča skozi rov do železniške postaje so jih spremljale brce SS-mož in ugrizi psov. Če je kdo izmed taboriščnikov pogledal na stran, je s kopitom puške dobil udarec v hrbet. Skodelo za hrano so nosili na hrbtu. Anton Jež se je spominjal: »Enkrat me je eden izmed stražarjev udaril v hrbet. Ker sem bil v sredini korakajoče skupine, me stražarski pes ni obgrizel.«

XVI

Ob nedeljah je bil t.i. »ušni poziv«. Do začetka leta 1945 so se lahko uši, te mučne nadloge, še reševali, od konca marca ali začetka aprila 1945 pa so taboriščnike iz Überlingena uši skoraj preplavile.

XVII

Dva taboriščnika sta morala nadvse zgodaj zjutraj med nočjo umrle taboriščnike pobrati iz pogradov in jih zložiti na kup. Velika umrljivost je trajala prav do praga svobode. Anton Jež se spominja: »Na drugi dan od osvoboditve sem zjutraj, medtem ko sem se podal na raziskovalni pohod po taborišču v Allachu, naletel na kup prek 80 trupel. Eden izmed nosačev mrličev je bil moj sošolec in sosed Ivan Golob. Oba so naju ujeli v Ljubljani aprila 1944 in naju poslali v Dachau. Tam sta se najini poti ločili – njega so poslali v koncentracijsko taborišče Natzweiler, mene pa v Neuaubing. Poleti 1945 sva se z globokimi duševnimi ranami skupaj vrnila domov. Še danes živi odmaknjeno življenje in noče več priklicati nazaj teh težkih spominov.«

XVIII

Upodobitev prikazuje dvanajsturno izmeno v rovih. Že tako izčrpanim taboriščnikom so jo kdaj še podaljšali z dodatnim delom. Morali so na primer podaljšati tire ali pa naložiti premog na železniški postaji. Če dela niso opravili, so bili pretepeni.

XIX

Pnevmatično kladivo je zahtevalo ogromno moči. Anton Jež je prepoznal upodobljenca na sliki: »To je moj

sošolec Marjan Ogrizek iz Ljubljane. On je delal s pnevmatičnim kladivom. Bil je namreč atlet, telovadec in izvrsten pevec. Od dela je bil tako šibek, da je na dan osvoboditve umrl v Allachu. Bil je tako mlad kot jaz. In tako mlad kot moj spalni kamerad (schlafkammerad) v taborišču Aufkirch, Bojan Princ, ki je na isti dan kot Ogrizek umrl v Allachu. Takoj ko sem prvič videl to upodobitev, sem zaklical: To je Marjan!«

XX

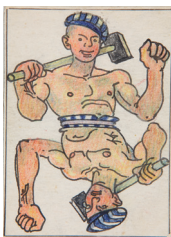
Končno so bila taboriščna oblačila pometana stran. Taboriščniki so se lahko umili pod toplimi tuši. Prvič v življenju so imeli stik s temnopoltimi, z dobrosrčnimi ameriškimi vojaki.

Mond – XXI

Na drugi najmočnejši karti taborišče v Allachu skupaj s progastimi uniformami gori v plamenih. Po tednu okrevanja so preživele začeli vračati v domovino s tovornjaki. Anton Jež je komentiral: »Ponovno smo bili ljudje. Jaz sem bil v uniformi 'panzergrenadierja' (motorizirana pehota), zraven mene pa je bil dr. Mirko Černič v ameriški uniformi. Tako smo se premikali. Imeli smo tudi slovensko zastavo.« Pri tej karti Boris Kobe ni pozabil niti na tradicionalno prisotnost lune (nemško Mond).

Škis – XXII

Škis je najmočnejši tarok. Upodobljena sta dva preživela – »zmagovalna« taboriščnika. Iz njunih pokrival in obrazov je razvidno, da eden prihaja z vzhoda in drugi zahoda. Vzdignjeni pesti sta znamenje človeške moči in solidarnosti.

Srčev kralj

Slika prikazuje povsem nažrtega taboriščnega prominenta pri kajenju cigar.

Karin kralj

Predstavljena sta dva najmočnejša ujetnika v taborišču, kapo oddelka in pisar oddelka. Pred njima je bilo treba iz spoštovanja stati čisto tiho in sneti kapo.

Pikov kralj

Dva debela taboriščna prominenta – eden drži v levi roki kos kruha in margarine, v desni pa krvavico. To bi lahko bil delovni kapo, ki so ga imenovali »Ta debeli«, ki so ga zaradi kraje hrane kaznovali.

Križev kralj

Resnični kralj koncentracijskih taborišč je bila smrt. Ta je imela moč nad vsem. Ta karta je nasprotje Škisu kot najmočnejši karti.

Srčeva kraljica

Na obrazu bralke pisma je zaznati skrbi. So njen vzrok slabe novice o domu, ljubih, možu ali o otrocih? Pa vendar so bila pisma redko zadovoljstvo, potovanje duše v drugi svet.

Karina kraljica

Lasje so ponovno malce zrasli, ampak takoj za tem sledi naslednje razočaranje – ponovno striženje las.

Pikova kraljica

Slika prikazuje okrutnost nadzornic nad mlajšimi in lepšimi taboriščnicami.

Križeva kraljica

Dekle se sprašuje o svoji usodi. Z zaprtimi in odprtimi očmi sanja o boljšem svetu.

Srčev kaval

Brutalna, temna kapoja jezdita na bledih in shujšanih taboriščnikih.

Karin kaval

Kapoja pretepata taboriščnika in ju nadirata s psovkami.

Pikov kaval

Zadovoljna kapoja jezdita na pravkar pretepenih žrtvah.

Križev kaval

Kapoja sta ukradla zabojčka s hrano, ki sta si jo taboriščnika pred tem »organizirala«.

Srčev fant

Dva bolniška strežnika nosita na pol mrtva ali mrtva pacienta.

Na njihnih obrazih je mogoče zaslediti obup in nemoč. Scena spominja na motiv Pieta iz krščanske umetnosti.

Karin fant

Na umetnini lahko prepoznamo, da za prevratičnima kladivoma stojita vzhodni in zahodni Evropejec.

Pikov fant

Taboriščni duo s popolno opremo: z lopato, s krampom, kladivom in s posodo za hrano. Posoda za hrano se je nosila zmeraj ob telesu, da je nihče ne bi mogel ukrasti.

Križev fant

Taboriščna pisarja kličeta sumljive taboriščnike. Zmeraj sta bila glasna in razdražena.

Srčev as in črne desetice

Pri majhnih kartah je Kobe vgradil napako. Obe črni desetici (pik in križ) je prevedel v dva črna asa, ki ju v klasični igri taroka ni. Očitno je želel preprečiti igro s temi kartami. Na srčevem asu je Kobetov zaščitni znak s svojim znamenjem, z igračo – z jezdecem na konju ter pečatom: »PRINTED BY KOBE BORIS NO 142841 KZ ALLACH«. Po njegovi dachauski taboriščni številki se pozna, da je bil v februarju 1945 najprej pripeljan v Dachau in je nato z zadnjim prevozom prišel v Überlingen.

Razlaga kart taroka
Borisa Kobeta je po
večini povzeta po
spominih Antona Ježa
iz publikacije Oswalda
Burgerja, Der Stollen,
74–88, Überlingen:
Verein Dokumentations-
stätte Goldbacher Stollen
und KZ Aufkirch, 2005.

